

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פר' מקץ - חנוכה תשפ"ג

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני כניסת ויציאת השבת:

ירושלים - 16:00 | 17:20

תל אביב - 16:21 | 17:21

חיפה - 16:09 | 17:19

טבריה ומגדל - 16:15 | 17:18

באר שבע - 16:23 | 17:23

להודות ולהלל

צד הגבורות. הל"ל (בגימטריא שם אדנות) והודא"ה יחד עולה לשם א-להים.

אז צריך להבין מהו ההלל ומהי ההודאה - ונשאיר את זה פתוח בינתיים וניכנס לפרשת השבוע.

ישר לפרצוף

פרשת מקץ נחלקת לשניים. בחלקה הראשון יוסף הצדיק מגיע לפני פרעה ומתמנה למשנה למלך. בחלקה השני האחים מגיעים אל המשנה למלך מצרים לשבור בר, עקב הרעב שבארץ, וכל סיפור התנכרותו של יוסף לאחיו, עד לפרשת הגביע.

נשאל שאלה ראשונה על החלק הראשון. יוסף מגיע לפני פרעה אחרי שתיים עשרה שנה בבית האסורים. ננסה לדמיין את המציאות - האסיר שנאסר על ניסיון לאונס אשת השר הבכיר, מגיע לפני פרעה לא לפני שהחליפו לו את מדי האסירים המפוספסים. פרעה אומר לו -

... חָלֹם חֲלָמָי וּפְתָר אֵין אֲתוֹ וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לְאמֹר תִּשְׁמַע חֲלֹם לְפָתַר אֲתוֹ. (בראשית מ"א, ט"ו)

אנחנו זוכרים כי במצרים של אותה תקופה פרעה איננו רק במלך אלא ממש אלוהי ארץ. יוסף הצדיק, במשפט הפתיחה שלו, לא נוקט גינוני נימוסין או סמול-טוק, אלא אומר לפרעה -

... בְּלִעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת-שְׁלֹם פְּרַעֲהוּ. (שם ט"ז)

היינו - לפני הכל, אדוני פרעה הכופר, דע שאם אתה לא מצהיר פה לפני כולם שאתה מודה בכך שיש לעולם בורא, שיש אלוקים - אני בכלל לא מדבר איתך'. ואז, עד הסוף בלי להתבלבל, הוא מוסיף ויודע להציע הצעות, הוא בעצם תופר מכרז לעצמו. תגיד, יוסף, לא עדיף לנקוט בגישת הפוליטיקלי-קורקט? קודם כל תשתלב קצת בקבינט, ואחר כך תכניס להם אמונה... ישר על ההתחלה אתה אומר את זה לפרעה לפרצוף? ונזכור שפרעה היה יכול לצוות עליו לתת את הפתרון כשאקדח מכון לרקתו של יוסף ומיד לאחר שסיים לומר אותו - להחזיר אותו לבור או אפילו להוריד לו את הראש, כפי שעשה לשר האופים. הרי זה יום הולדתו של פרעה וזה מה שהוא

הלל מימין, הודאה משמאל

פרשת מקץ נקראת באופן קבוע בשבת חנוכה ולכן אני מבקש הפעם להתחיל בענייני חנוכה, נשאל שאלה יסודית בעניין החג ומתוך כך ניכנס לפרשתנו.

יש נקודה מיוחדת שקיימת רק בחנוכה. בכל חג וחג אנחנו אומרים אמנם הלל בתפילה,¹ אבל רק בחנוכה אומרים חז"ל שקבעו את הימים הללו "בהלל והודאה", ובלשון תפילת על הניסים -

וְקִבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה (נוסח האשכנזים): אֱלוֹ (נוסח עדות המזרח): בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה, וְעֵשִׂיתְ עִמָּהֶם נְסִים וְנִפְלְאוֹת וְנִוְדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֵלָה (נוסח האשכנזים): לְהוֹדוֹת וּלְהִלָּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל.

"להודות ולהלל". המושג הזה של הודאה, שנראה במבט ראשון כמילה נרדפת להלל - קיים רק בחנוכה. הלל אומרים בכל חג כאמור, ואילו להודות אנו מצווים בכל יום, אך הצירוף הזה של "הלל והודאה" קיים רק בחנוכה.

מבחינה הלכתית, אנחנו יודעים מהו ההלל, אך מהי ההודאה? בנוסח עדות המזרח של הפיוט "הנרות הללו" כתוב -

ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, כדי להודות לשמך, על ניסוך ו[על] נפלאותיך ו[על] ישועותיך.

דווקא כאן ההודאה איננה קיימת בנוסח הספרדי. כלומר לפי זה, ההודאה באה לידי ביטוי בהדלקת הנרות בעוד שההלל מבוטא בתפילה. כמו כן בפיוט 'מעוז צור' אנו שרים -

תִּכְוֶן בֵּית תְּפִלָּתִי וְשֵׁם תוֹדָה נִזְכַּח.

תודה היא הודאה. ועדיין לא הבנו מהי ההודאה הזו. וחשוב להבין את זה כי זו ההגדרה של חנוכה "קבעום בהלל והודאה".

אנחנו יודעים כי נקבע בהלכה להניח את הנרות על פתח הבית מבחוץ, מזוהה מימין וחנוכיה משמאל (שו"ע או"ח תרע"א ז'). אומר השפת אמת זיע"א² כי מזוה"ה בגימטריא שווה הל"ל, ואילו הודא"ה בגימטריא אהי"ה. את המשפט "אהיה אשר אהיה" אמר הקב"ה למשה לומר לבני ישראל כשהם היו בחושך, כמו שאת החנוכיה אנו מדליקים בחושך, בצד שמאל,

² תרל"ח, ליל ה'

¹ אמנם למעט פורים אך קריאת המגילה נחשבת כהלל, ואכמ"ל.

ואם תשאלו לפרש המדרש המפורסם שהם באו לחפש את יוסף במצרים, אז נענה כי ראשית זה הכי טבעי שהם יחפשו אותו שם כי הם מכרו אותו לשיירה שירדה לשם. חז"ל אומרים נורא - שהם נכנסו בעשרה שערים והלכו לחפש אותו 'בשוק של זונות'. למה שם? בואו נחשוב רגע על מי הם האחים. האחים הם האבות שלנו. התרגלנו לחשוב שאם אנחנו היינו שם בסיטואציה הזו היינו יוסף, אבל רוב רובם של הסיכויים הוא דווקא שאנחנו היינו מהאחים.⁴ אנחנו מכרנו את יוסף, גם אם זה לא תמיד מסתדר לנו.⁵ האחים מחפשים אותו בשוק של זונות כי לדידם - 'אלא איפה עוד הוא יכול להיות?'

להציל את עם ישראל מיוסף

חז"ל מביאים שכאשר עמד יוסף בפני הפיתוי של אשת פוטיפר נגלתה אליו דמות דיוקנו של אביו ושאלה אותו -

באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון. אמר לו - יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם. רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות? דכתיב (משלי כט, ג) 'ורועה זונות יאבד הון'. מיד (בראשית מט, כד) 'ותשב באיתן קשתו'. (סוטה ל"א:)

כלומר - יוסף, יש בך שני הכוחות עצומים ואלו הניסיונות שלך. יוסף הוא הגבר היחיד במקרא בכל התנ"ך שמתואר כ"יפה תואר ויפה מראה",⁶ 'מסלסל בשער' והקב"ה מגרה בו את אשת הדוב - אשת פוטיפר רוצה אותו ואף פוטיפר עצמו רוצה אותו.⁷ מבחינת האחים, הם הולכים בידיעה שהם ימצאו את יוסף באותו שוק, יביאו אותו לאבא ויגידו לו - 'אבא, גם אנחנו לא ישנו בעשרים ושתיים השנים האחרונות, אבל תבין שאנחנו רצינו להציל את עם ישראל מהאיש הזה, מהסכנה הזו, שאתה באהבתך אותו לא זיהית. הרי גם סבא יצחק לא זיהה שלא נכון יהיה לתת את הברכה לדוד עשו, ורק סבתא רבקה הצילה אותנו. גם אצל סבא אברהם אבינו - כמה היתה צריכה סבתא שרה לשכנע אותו שישמעאל הוא לא בדיוק מהזן הנכון - 'גרש את האמה הזאת ואת בנה'. אצלם זה היה חמישים אחוז, ואצלנו זה רק אחד מתוך שניים עשר. הוא שמכרנו לא יכול להיות הזה שיושב פה על כסא המשנה למלך'. אנחנו מכירים את המציאות הזו שאני משכנע את עצמי בקונספציה מסוימת ושום דבר לא יעזור וכל מה שיקרה רק ישכנע אותו שאני צודק!?

שלא ניבהל. יעקב חי במצרים שבע עשרה שנה, בהן יוסף כלכל את כלולו "לחם לפי הטף". הוא הכין לנו את הקרקע לזה משך שנות השבע ושנות הרעב, שם אותנו בגושן, ואף על פי כן, כאשר חוזרים האחים מההלוויה של סבא יעקב ממערת המכפלה, מה הם חושבים? -

עושה ביום הזה - הוא מחסל את מי שלא מוצא חן בעיניו. אז מה ההיגיון, מה הלוגיקה של יוסף?

מעשה שטן

שאלה שניה, לגבי החלק השני של הפרשה. שאלה שכל "בן חמש למקרא" שואל אותה, אבל אולי פעם אחת ולתמיד נתמודד איתה כמו שצריך, בלי לוותר. תגידו, אתם קונים את זה שהאחים לא הכירו את יוסף? נעשה חשבון כל אחד עם עצמו - גם אם לא פגשת את אחיך עשרים ושתיים שנה, לא תזהה אותו? הרי הוא דומה כמו שתי טיפות מים לאבא שלך, וגם בלי הדימיון ושיש לו חתימת זקן - אף אחד מהאחים לא חושב שיש סיכוי כזה? בנוסף - הרי כל המצרים יודעים שהמשנה למלך הזה הוא נער עברי שגִּבְבַּ גִּבְבַּ מארץ העברים והיה בבור ויצא משם. אז אתם האחים, לא הגעתם למידע הזה? אין לכם מקורות מודיעין מינימליים במצרים? ואי אפשר לומר שהם 'מחקו' את יוסף מהתודעה שלהם שהרי הם נכנסו למצרים מעשרה שנים במטרה לחפש את יוסף להביא אותו לאבא! וגם - עשרים ושתיים שנה שיעקב אביהם לא ישן לבילה, אז הוא נמחק מהתודעה?

ומה עם כל הרמזים (רמזים של פשט...) שהוא נותן להם; הוא לוקח את שמעון ומפריד אותו מלוי, ללוי הוא מסדר באמתחתו את הכסף חזרה, כשבנימין מגיע הוא מפגין כלפיו אהבה מיוחדת, בארוחה הוא מושיב אותם לפי סדר הולדתם, הוא אומר להם כל הזמן "את הא-להים אני ירא", הוא יודע לספר להם (על פי יחושו בגביע, לטענתו) את כל הקורות אותם - רק עד לרגע שבו הם מכרו את אחיהם, והם אכן תמהים -

... וַיִּתְמַהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ. (מ"ג, ל"ג)

אבל אף אחד לא מעלה את האופציה שזה יוסף. משהו פה מחייב הבנה. איך הם לא מזהים!?

הדברים שנאמר כעת מופיעים בספה"ק אבל הם צועקים פשט.³ לי אין צל של ספק שכאשר האחים מגיעים למצרים ורואים את המשנה למלך הם אמרו זה לזה - 'וואו! שתי טיפות כמו יוסף אחינו. בדיוק אותו קול, ומראה הפנים - בדיוק אותו דבר', אבל אז הם המשיכו ואמרו - 'מעשה שטן, הקב"ה מנסה אותנו. הרי לא ייתכן שהאיש הזה שכל מצרים מספרים עליו שהוא צדיק, זה שמל את כל המצרים, לא יכול להיות שהוא היוסף שאנחנו מכרנו. הרי זה שאנחנו מכרנו היה חייב מיתה - היינו תשעה אחים וישבנו בבית דין עם הקב"ה כאב"ד. ברור שדינו הוא 'דין רודף'. כל הדברים הרעים שהיו בעולם היו בו. לא ייתכן שזה הוא'.

⁵ כך גם בחטא המרגלים, אנחנו מדדחים עם יהושע וכלב אבל בעצם 90% שאנחנו דווקא צאצאיהם של עשרת המרגלים האחרים...

⁶ דוד נקרא "יפה עיניים טוב ראי" (שמו"א, ט"ז, י"ב) אבל זה כבר תואר אחר לגמרי.

⁷ לפי חז"ל יהודה מאשים את יוסף בנאומו בתחילת פרשת יגש שאף פרעה רצה בו.

³ מביא את הדברים הרב יוסף זאב ליפוביץ (כ"ד בטבת תרמ"ו 1, בינאר 1886 - ח' בניסן תשכ"ב, 12 באפריל 1962) היה איש הגות ומחשבה, איש ציבור, מרצה ודרשן. גדל לאב חסיד קוצק, מתלמידי המובהקים של הסבא מסלבודקא.

⁴ האחים הם אחד עשר ויוסף רק אחד, ויותר - רוב מחולט של עם ישראל כיום מוצאו משבט יהודה (עשרת השבטים אבדו)

הראשונים שאומרים 'הכר נא' הם הבנים ליעקב, כאשר הם מביאים לו את כתונת הפסים המגואלת בדם גדי העיזים -

... הַכְרִינָא הַכְתָּנֶת בְּנֶךְ הוּא אִם־לֹא. וַיִּכְרְהוּ... (ל"ז, ל"ב-ל"ג)

ייתכן שהם אמרו לו דברים קשים מאד - 'ראה מה עשה משקל שני סלעים מילת',⁸ ראה מה עשה שינוי בין הבנים. הכר נא' - וַיִּכְרְהוּ וַיֹּאמֶר כְּתָנֶת בְּנֵי... (שם)

העבודה שעושה יוסף, כל עבודתו, היא 'הכר נא' - את עצמך. כל יום, כל רגע, מגיעה אליו דמות דיוקנו של אביו בחלון, כפי שהגיעה אליו באותו רגע קשה עם אשת פוטיפר, ואמרת לו 'רצונך שתכתב עם אלו או שתיקרא רועה זונות?' - אתה מכיר את הכוחות שלך?

מזמור פ' בתהילים פותח במילים הבאות -

רֵעָה יִשְׂרָאֵל הָאֲזִינָה, נְהַג כְּצֶאֱן יוֹסֵף... (תהילים פ', ב')

חז"ל אומרים שיוסף הצדיק היה רועה ישראל, כמו הקב"ה, הוא היה רועה את אחיו בצאן, הוא האחראי שכל אחיו יהיו רועי צאן אף הם בירידתם למצרים, ובכח הרעה שלו יש לו גם יותר מכולם את הניסיון הקשה, כמאמר הגמרא "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו" (סכה נ"ב). וכאשר היא תופסת את בגדו בידה הוא צריך להחליט - האם להמשיך לברוח ממנה או לחזור לקחת את המעיל שכן בלי המעיל אין לה שום הוכחה לטענותיה והוא לא ייכלא בבית הסוהר. ואומרים הצדיקים⁹ שיוסף היה צדיק אמת, שמשמעו שהוא הכיר בעצמו שאם הוא חוזר אליה ולו רק כדי לקחת את הבגד - הוא יפול איתה בחטא (!), ולכן העדיף לברוח, גם במחיר השנים בכלא.

דמות דיוקנו

ואז הוא רואה את דמות דיוקנו של אביו בחלון, כי הוא עצמו היה דמות דיוקנו של אביו -

ושהיה זיו איקונון של יוסף דומה לו (רש"י בראשית ל"ז, ב')

ודמותו של יעקב אבינו היתה כדמותו של אדם הראשון -

שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון (בבא מציעא פ"ד).

שהמשמעות של זה היא שזה אף היה החטא הראשון של אדם הראשון - "הכר נא" -

... הַמְדַהֲעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבַלְתִּי אֶכְלֵמֶנּוּ אֶכְלָתָה. (שם ג', י"א)

כן. לא האשה, אלא אתה. ועם הכח הזה אתה תגיע להכנעה, לכח להיכנע בפני הקב"ה ורק אז תוכל להגיע לעבודת ה' באמת כי רק אז תבין שזה לא אתה. הסיכון של אדם גדול הן ההצלחות שלו, כי הוא כל כך גדול, כל כך מיוחד וכל כך מופלא

... לו יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהִשָּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כְּלֵי־הָרֶעִה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ. (ב' ט"ו)

תגידו, אתם עדיין לא מאמינים לו שהוא אמר לכם -

וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הָאֱלֹהִים... (מ"ה ח')

...אֱלֹהִים חֲשֹׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־זֶה הַחֲתִית עִמָּרְב. (ב', כ')

לחז"ל יש כמה אופציות לנסות להבין מה הוביל את האחים למחשבה הזו. אחת האפשרויות שהם מעלים היא שכאשר חזרו מארץ כנען, יוסף הלך לבור בשכם כדי לברך "שעשה לי נס במקום הזה". נתאר את אפרים ומנשה עומדים לידו ובקול חנוק עונים 'אמן'. ואילו האחים פרשו את זה ואמרו - 'אתם רואים? הנה הוא מתכנן איך להתנקם בנו'.

רש"י אומר שהסיבה שהם חשדו שהוא ירצה לנקום בהם הייתה שהם ראו שכל עוד יעקב היה בחיים, יוסף היה יושב איתם לסעודות משותפות ופתאום לאחר מות יעקב הסעודות נפסקו. חז"ל מסבירים שהשיקול יוסף היה אחר לגמרי - כל עוד יעקב היה בחיים אז ברור שאבא יושב בראש השולחן, וזה לא משנה שיוסף הוא 'המשנה למלך' - הוא ישב עם כולם, כמו כולם, אבל כעת, הוא לא רצה לשבת בראש כי יהודה צריך לשבת בראש, אבל הוא ידע שאף אחד לא יסכים לזה כי הוא המשנה למלך, אז כדי שלא יהיה בלגן הוא אמר שכל אחד יישב לבד, עם משפחתו. אבל האחים שהיו שבויים בקונספציה שלהם, גם אם יעברו עשרים ושתיים שנה ועוד שבע עשרה שנה - עדיין אני משוכנע ש-"השב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותנו". ואין לנו להתפלל מזה. האם אנחנו לא מכירים את זה מעצמנו?

הכר נא

בואו נעבור קצת למפגש בין יוסף לאחיו. מה שרוצה מהם יוסף הוא מה שרצתה תמר מיהודה, מה שרוצה התורה מכל אחד ואחת מאיתנו - "הכר נא", "הֲכַר נָא לְמִי הַחֲתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה" (ל"ח, כ"ה). משיח בא מהפרשות הללו כי הוא יכול לבוא רק מההתמודדות שלי עם הנקודות החשוכות שבי. אני לא שופט אותי ואותך, פשוט - הכר נא. 'אתה יכול לעמוד מאחורי פסק הדין של "הוציאוהו ותישרף"', אומרת תמר ליהודה, 'אבל אתה תמשיך לחיות במין 'לופ' כזה שאתה לא מודה - לא כלפי מישהו חיצוני אלא כלפי עצמך, כלפי הקב"ה, כלפי האמת. תכיר את הנקודה שאותה אתה צריך לטפח, שעליה אתה צריך לעבוד, את 'נקודת הקלקול'. וכאשר אתה תכיר אותה, את 'נקודת הקלקול' הזו, לא רק שאתה לא תצטרך רק שלא לברוח ממנה אלא היא תהיה הייחוס שלך. זו העבודה - זה מה שרוצה הקב"ה, הוא אוהב אותך ככה אבל את זה תצטרך לשעבד לקב"ה'. לדבר הזה קוראים - הכנעה.

⁹ הרב מרמז לצדיק רבי אשר פריינד זצ"ל שכך היה מברר את העניין (הערת העורך).

⁸ ע"פ שבת י': - "אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

שכתלו היה מוצמד לכותל בית המקדש - וכך מאבדים את ההכרה, את ה-הכר נא', את ההיכרות.

את ה' אלקיך תירא - ותודה!

על הפסוק -

...הִכְרִינָא לְמִי הַחַתָּמַת וְהַפְתִּילִים וְהַמְטָה הָאֱלֹהִים. (בראשית ל"ח,

כ"ה)

מובא בבעל הטורים -

הכר נא למי החותמת. ס"ת תירא. שאמרה לו תירא את השם ותודה. (שם)

"את ה' אלוקיך תירא". כל ההלל הוא לא בגללך אלא בגלל שאתה מצליח להיות בהכנעה, ורק אם אתה בא מתוך נקודת מוצא כזו, אז תוכל להלל, אבל אם ההלל יביא אותך ח"ו לאיזו גאוה קלה שממנה תשכח להכניע את עצמך, אז תחטוף עוד 'כאפה', כדי שתחזור ותזכור להכניע את עצמך.

על הרגע הגדול ההוא שבו יוסף מתוודע לאחיו ואומר להם -

... הוֹצִיאֵנוּ כְּלֵי־אִישׁ מֵעֲלֵי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהַתְּוֹדֵעַ יוֹסֵף אֶל־אָחִיו. (מ"ה, א')

שיוסף עמד שם ביחידות מול אחיו, בלי מצלמות, בלי שב"כ, אומרים חז"ל -

אמר רבי שמואל בר נחמן: לסכנה גדולה ירד יוסף. שאם הרגוהו אחיו, אין בריה בעולם מכירו. ולמה אמר: הוציאנו כל איש מעלי? אלא כך אמר יוסף בלבו: מוטב שאהרג ולא אבייש את אחי בפני המצרים. (תנחומא, מקץ ה')

וחז"ל אומרים שהאחים רצו אכן להורגו ובא מלאך ועצר אותם מכך. הם עדיין חשבו שזה לא יכול להיות שזה יוסף אחיהם. הם עדיין היו שבויים באותה קונספציה, ויוסף בא ואמר להם דבר אחד, המילה הכי חזקה -

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף... (מ"ה ג')

זהו. 'אני יוסף'.

... וְלֹא־יִכְלֹוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אִתּוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו. (שם)

הוא לא הוסיף שום מילה נוספת. 'אני יוסף. ואתה?' - מי אתה? אתה ראובן? אתה משה? אפרים? 'אני יוסף'. אני יוסף מאשת פוטיפר, אני יוסף מ-'ויבא יוסף את דיבתם רעה', אני יוסף מעשר שנים בבית הסהר, אני יוסף משר המשקים - "כי אם זכרתי אתך פֶּאֶשֶׁר יִטֵּב לְךָ וְעֲשִׂיתָ נָא עִמָּדִי חֶסֶד וְהַזְכַּרְתֵּנִי אֶל פְּרַעֲהָ... כִּי גָנַב גָּנַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם פֶּה לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה" (מ', י"ד-ט"ו).

אני יוסף שעברתי את כל התהליך ואני עומד כעת לפני פרעה, ולא מוכן להמשיך עם שום בלופים. הרגע החליפו לי את מדי האסיר ואני עומד לפני פרעה כשכל החרטומים פה בצד, ואני אומר בהלל ובהודאה, אבל קודם כל בהודאה.

(בעיקר בעיני עצמו) - שהוא יכול להלל, אבל ח"ו לפספס את ההודאה, כפי שפתחנו בעיני חנוכה.

אתם יודעים מה ההבדל בין הלל והודאה? - השפת אמת זיע"א אומר¹⁰ שהודאה זה לשון וידוי, והלל זה שיבוח. כאשר הכל יפה, מקובע ויציב אז אני מהלל, ואילו הודאה זה להודות בקלקול שלי. וכך יבוא משיח, כך תבוא גאולה - אני פה לא בגלל שאני איזה מלאך נטול בחירה, אלא כי זה הכח שלי - להשתעבד למלך. להיות בהכנעה. והעולם מפספס את זה...

טעות בקלות

"קבעום בהלל והודאה". מכל החגים שאנו חוגגים בלוח השנה יש רק חג אחד שאנחנו יכולים בקלות לטעות ולדמיין שאנחנו האחראים לו ובזכותנו הוא קיים - חנוכה. בשירי הילדים לחנוכה של לפני שבעים ושמונים שנה, ניסו להנדס לנו כך את תודעה. צריך אמנם לדון את כל העולם לכף זכות אבל האמת צריכה להיאמר. שיר אחד כזה אומר -

הָאִירֹו, הַדְּלִיקוּ נְרוֹת תְּנַכְהוּ רַבִּים!

עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת אֲשֶׁר חוֹלְלוּ הַמַּכְבִּים. (ימי החנוכה. מילים בגרסה העברית - אברהם אברון)

ושיר אחר -

נֵס לֹא קָרָה לְנוּ,

פֶּה שֶׁמֶן לֹא מְצִאנוּ. (אנו נושאים לפידים. מילים - אהרן זאב)

צריך להתבייש לומר את המילים הללו...

הרי בחג הפסח, אף אחד לא באמת חושב שאנחנו הוצאנו את עצמנו ממצרים. שם ההכנעה ברורה, שם "מתניכם חגורים, נעליכם ברגלכם, מקלכם בידכם", אנחנו היינו במ"ט שערי טומאה וברור שהקב"ה הוא שהוציא אותנו - ולכן שם אנחנו רק אומרים הלל. "אני ולא מלאך אני ולא שרף". גם במתן תורה - ברור שהקב"ה ירד מהשמיים. גם סוכות, ענני הכבוד, ברור שלא אנחנו יכולנו ליצור אותם. ואף בפורים - כל מה שעשינו כנגד הפתרון הסופי, גזרת השמד הנוראה של כל היהודים בכל העולם באותו יום, היה שהתפללנו -

...אֲבָל גְּדוֹל לְיְהוָה יָצוּם וּבְכִי וּמִסֶּפֶד שֶׁק וְאָפֶר יַצַּע לְרַבִּים.

(אסתר ד', ג')

וכך התרחש נס, אבל בחנוכה אפשר לטעות ולחשוב "נס לא קרא לנו, פך שמן לא מצאנו" ח"ו. רק 'הדתיים האלה חושבים כך, אבל האמת היא שאנחנו ניצחנו את היוונים - עם פילים, בתעוזה' וכו'.

מי שחושב כך שיביט מה קרה לדור החמישי והשישי של מתתיהו הכהן הגדול ובניו - הם היו בהלל בלי ההודאה, ואז הגיע הורדוס ואז הגיעה רומי. כי מה שקרה אז היה שהילולו בבית המקדש - ויצאו החוצה לתחרויות אתלטיות באיצטדיון

¹⁰ תרל"א, ליל ג', ד"ה "ענין הלל והודאה".

צדקה. בדבריה. ממני. היא מעוברת. ורז"ל דרשו שיצאה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים...

מההכנעה הזו, מה'הכר נא' הזה, מפה בא משיח - מיהודה ותמר. 'כל ימי חיך - להביא לימות המשיח'. רק אותי שם פה הקב"ה עם הבחירה הזו, והחירות שלי היא היכולת שלי להשתעבד למלך, למלך מכלי המלכים.

מוסיף והולך, פוחת והולך

זו מלחמת ישראל ויוון. זה חנוכה. אין עוד חג עם כל כך הרבה שירי כפירה, ומאידיך אין עוד חג שמעבר למקום ומעבר לזמן נשמר ומוסיף והולך - עוד נר ועוד נר ועוד נר. זה המקום בו אני נמצא היום, זה המקום שאהיה בו מחר - כנגד הימים הנכנסים או כנגד הימים היוצאים. השפת אמת זיע"א אומר¹¹ שבצמח כל הויכוח הזה בין בית שמאי לבית הלל זו בעצם השיחה הפנימית הזו - איך אני לאט לאט מוציא את הגאוה, מוציא את התחושה שאני עשיתי פה משהו ואני נותן לאור להוסיף וללכת או לדבר השני לפחות וללכת. זה בעצם אותו דבר - "סור מרע ועשה טוב". זו השיחה הפנימית בחנוכה. "מזוזה" שבגימטריה היא הל"ל "מימין", והודאה שבגימטריה היא אה"ה, שם ה' שמכוון לניסים, "משמאל". הלל והודאה שיחד עולים לשם אלוקים.

"ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו". יוסף לא מסיים בזה. הוא מדבר איתם, מנחם אותם, מדבר על לבם כמו בעוד שבע עשרה שנה אחרי שאבא ייקבר במערת המכפלה. הם לא מסוגלים לענות והוא מבקש מהם "גשו נא אלי - ויגשו", ובעצם הוא מנחם אותם על ההתכחשות שאנו חיים בה.

כשהוא אמר להם "אני יוסף" מבלי להוסיף דבר, הם פתאום אמרו לעצמם - 'אז מה, אנחנו לא מאמינים שהקונספציה שלנו יכולה להיות לא נכונה? שמי שחשבנו עליו רעה ייתכן ומבח המקום הזה הוא יוסף הצדיק יסוד עולם, שמעלה את הכל מלמטה, את כל הכוחות הגדולים, הצדיק שממשיך את כל הכוחות מלמעלה, מתוך כל מה שהוא חווה ועובר' - "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו". ואומר שם רש"י -

...ויכר יוסף את אחיו, כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו וריחם עליהם, והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוזה. (מ"ב, ח')

הוא הכיר את האחוזה, והם לא הכירו זאת כשהוא נפל אצלם. למה קשה לך להכיר את זה שאני יכול להיות אחרת מכפי שעבשיו אתה מבין שאני? כי לך קשה גם להלל וגם להודות.

"מודה אני" של הבוקר זה לא הלל אלא זה יהודי שיועד שהוא בטל לאלוקות. וכל החוויות וכל הקשיים זו רק הדרך להביא את המשיח. משיח יבוא אם נדע להכיל את היוסף של השני ובין שאם הקב"ה רוצה להוציא מיוסף את מה שהוא רוצה, גם אם תזרוק אותו מליון פעם לבור - זה לא יעזור לך. אולי אפשר

כידוע, היום מתחיל אצלנו בלילה, ולכן נר ראשון של חנוכה מודלק לפני אמירת ההלל הראשון של החג. הנרות הללו הם ההודאה, הם ה-"אהיה אשר אהיה", זו המנורה שנמצאת מצד שמאל, מהגבורות. "בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה" - 'כל מה שעברתי היה כדי שאגיע אל הרגע המזוקק הזה של ה-'הכר נא'. אני לא שופט אתכם, אחי, בשום דבר'. הוא לא שופט אותם וגם לא מבקש מהם שום דבר.

א-להים חשבה לטובה

בסוף הדברים הוא אומר להם את המשפט המדהים הבא -

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֱלֹהֵימֵךְ כִּי הִתְחַת אֱלֹהִים אָנִי. וְאַתָּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּיְיָ הָיָה לְהַחֲתִית עִמָּךְ. וְעַתָּה אֱלֹהֵימֵךְ אֲנִי אֶכְלָקֶל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עֲלֵיכֶם (נ, י"ט-כ"א)

יש כאן נקודה מדהימה שצריך לשים אליה לב. "אתם חשבתם עלי רעה" - אלהים חשבה לטובה"; לכאורה, על מנת שההקבלה שהוא עורך כאן תהיה מדויקת, היה צריך להיות כתוב "אלהים חשבה טובה" (בלי ה-ל), או שבתחילת המשפט הוא היה צריך לומר "אתם חשבתם עלי לרעה". אבל יוסף אומר - 'אתם חשבתם עלי רעה' - ואני לא מתווכח איתכם כי בהחלט יתכן שאני במקומכם גם הייתי דן אותי כפי שאתם דנתם אותי. ההבדל ביניכם לבין הקב"ה הוא שאלקים את הרעה הזאת חשבה לטובה, והוא לקח אותי. לא אני, ממש לא אני, אני כלום'.

הודאה בעברית זה תודה רבה, זה מודה, זה 'מודה אני לפניך' - זה ביטול. זה לא אני, זה אתה. וכן מופיע בגמרא - "מודים חכמים לרבי מאיר" (ב"ק, כ"ט). יהודי זה לשון הודאה. "ושם תודה נזבח".

אתם חשבתם עלי רעה והקב"ה לקח את כל הרעה הזאת והפך אותה לטובה. אתם יודעים שיוסף היה מנהל חשבונות אצל פוטיפר, זו הייתה עבודתו, והקב"ה מנהל חשבונות יותר גדול - "אלקים חשבה לטובה". ככה מביאים את ימות המשיח. אני פשוט עובר עוד שלב ועוד שלב, עוד הכנעה ועוד הכנעה.

איך היא אומרת שם תמר? -

הכר נא בוראך, ואל תאבד שלש נפשות. (רש"י, שם, ל"ח, כ"ה)

למי היא מתכוונת? הרי היא לא ידעה שיש לה תאומים בבטן. האולטרא-סאונד עוד לא הומצא. אלא הפשט הוא שהתכוונה לעובר, לה לעצמה וליהודה. אל תאבד שלש נפשות. 'למה לא נתת אותי לשלה? כי אני מוחזקת להרוג את הבעלים הקודמים שלי? ואולי היו אלו ער או אונן? זה לא מסתדר לך יפה עם הייחוס של המשפחה, עם השידוכים? ...'

ויהודה? -

וַיִּכֶר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מְמוּנִי... (ל"ח, כ"א)

ומפרש רש"י -

¹¹ תר"נ, ד"ה 'קבעום ועשאום'. תרנ"ד, ד"ה 'מפר' מקץ חנוכה'.

התודה האמיתית היא ההודאה שאתה מכיר בי ומאמין בי, רבש"ע, ולכן שמת אותי כאן ומהמקום הנמוך הזה אני צריך לדעת להשתעבד לך ומההכרה הזו אני מגיע להלל גדול, הלל שלם, לגאולה שלמה, להביא לימות המשיח.

בהגדה של פסח כתוב -

"יְמֵי תַּיִדָּה" - הַיָּמִים, "כָּל יְמֵי תַּיִדָּה" - הַלֵּילוֹת. וְחֻכְמִים אֲמָרִים: "יְמֵי תַּיִדָּה" - הַעוֹלָם הַזֶּה, "כָּל יְמֵי תַּיִדָּה" - לְהַבְיֵא לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחַ. (הגדה של פסח, ע"פ משנה ברכות א', ה')

זה היינו הך, כי איך מביאים לימות המשיח? - הלילות מביאים לזה, לא הימים. בלילות מדליקים את הנר ואז בימים אומרים את ההלל. ובהדלקת הנרות צריך להיות בשמחה עצומה - רק בי בחר הקב"ה וגלגל אותי עם אנשים מדיינים סוחרים אל אשת הפוטיפר שלי ואל בית הסוהר שלי, ואל שר המשקים שלי - עד שהביא אותי למקום של "בלעדי, א-להים יענה את שלום פרעה".

אדון לכל מצרים

אחרי שיוסף מתגלה לאחיו הוא אומר להם -

מִהָרֹד וְעַד אֶל־אֲבִי וְאֶמְרָתָם אֶלְיֹי כֹה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף שְׂמַנִּי אֱלֹהִים לְאֲדוֹן לְכָל־מִצְרַיִם... (מ"ה ט')

ושואלים על זה כל המפרשים - זה מה שיעניין את אבא? שיוסף אדון במצרים? שיש לו שני מסוקים ושלושה קאדילקים? אלא הכוונה היא - 'לכו ותאמרו לאבא, הרי אתה אבא לא ישן לא בימים ולא בלילות, עשרים ושתיים שנה אתה לא חי, אתה מתהפך במחשבות' למה שלחתי אותו לבד אז אל האחים', אז אבא אני רוצה לומר לך מה יצא מאותן עשרים ושתיים שנה - כפול ימים, כפול לילות, כפול דקות, כפול שניות - מהם נוצר "עוד יוסף חי" ומהם אני יוסף 'אדון לכל מצרים'. אני מושל במצרים, מושל בס"א, מושל במ"ט השערים הללו. את זה תגידו לאבא, וכשהם אומרים את זה ליעקב -

... וַתֵּחֵי רִיחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. (שם כ"ז)

לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

(שבת כ"א:)

איך הם נקבעו? - ע"י ההלל וההודאה.

לזרוק אותו לבור אבל לא את החלומות שלו - זה מעבר לזמן ולמקום.

אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה

זה דבר פלאי - החג הזה שהוא בהלל והודאה, איך שהוא פרץ את כל תודעת העולם. מעולם לא ראינו את נשיאי ארה"ב בונים סוכה או אוכלים קרבן פסח, אבל חנוכה כולם מדליקים! ובכלל זה היה צריך להיות חג ירושלמי, שם התרחש הנס... אם היו ח"ו חכמים קובעים את חנוכה בהלל אך בלי הודאה - תוך קדנציה אחת הוא היה הפוך לחג של פטישים וספריי ברחובות, לשירים כמו "נס לא היה לנו פך שמן לא מצאנו" והיינו ח"ו נעלמים יחד עם היוונים מזמן, אל תוך ההיסטוריה המשעממת שאיננה רלוונטית יותר.

חג החינוך, חג החנוכה, חג האורות, חג נרות - "כל אחד הוא אור קטן, וכולנו אור איתן" - הוא חג ההודאה. "אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", היינו שאני לא המרכז, אני לא הפונקציה, אני לא המשתמש, אני רק צריך לראות - "כדי להודות לשמך". זה בלילה, בלילה של כל אחד ואחת מאיתנו, בחושך שלנו. הודאה. ששם בלילה גדל יהודי, ואז יש לו כח להלל ביום.

פתחנו ב"קבעום בהלל והודאה", ובזה נעמוד. כל הפגישה האדירה הזו של יוסף עם כל אחד מאיתנו בכל רגע, היא אותה פגישה בה עומד יוסף שבתוך כל אחד מאיתנו ואומר - 'אני יוסף. איפה אתה?'. כך אומרים חז"ל -

וַיִּתֵּן אֶת קְלוֹ בְּבִכְיִי, וְלֹא יָכֹל אֲחִיו לְעֲנוֹת אוֹתוֹ (בראשית מה, ב ג) אָבֹא פָהֵן בְּרַדְלָא אָמַר, אוֹי לְנֹו מְיֹוֹם הַדִּין אוֹי לְנֹו מְיֹוֹם הַתּוֹכְחָה... יוֹסֵף קָטְנָן שֶׁל שְׂבָטִים הָיָה, וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְעַמֵּד בְּתוֹכְחָתוֹ, הָדָא הוּא דְכָתִיב: וְלֹא יָכֹל אֲחִיו לְעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו, לְכִשְׁיבּוּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיּוֹכִיחַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא, שְׁנַאֲמַר (תהלים ג, כא) 'אוֹכִיחֶךָ וְאֶעְרָכָה לְעֵינֶיךָ', עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. (בראשית רבה צ"ג)

יבוא יום והקב"ה יבוא ויגיד לנו - אני ה'. אני ה' אלוקים. אני יוסף.

לילות שמביאים לימים

ומשפט לסיום והוא עיקר. המילה להודות בעברית איננה רק לשון תודה ולשון וידוי, אלא זה עומק העומקים - על עצם זה אני מזדה לך רבש"ע, "על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות".

השיעור מוקדש לרפואת
מו"ר הרב חיים מאיר בן מילכה דרוקמן שליט"א
עמרם בן איידה חיה
סמדר בת חנה
ולע"נ
הר"ר יעקב דוד בהרה"ח עובדיה ז"ל
ר' חיים זאב ב"ר צבי הירש ז"ל
להקדשת שיעורים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ
לעמנואל - 054-7500516